

Byar och bönder

För Ljusnan av A. DALHEM

Ehuru betydligt djupare kunskaper om byarnas såväl forntida som nutida förhållanden vore av nöden för att ge en tillfredsställande framställning av ämnet vågar jag ändå ta till orda. Kanske kan dessa artiklar ge en impuls åt någon, som sitter inne med bättre vetande i vissa detaljer, att framlämna upplysningar, vilka skulle kunna bli till nytta för den som i en framtid vågar sig på en fullständigare beskrivning av vår socken.

En mindre men värdefull del av uppgifterna är hämtad ur framlidne direktör E. G. Wengelins efterlämnade papper.

ISTE.

Denna by är belägen längst i norr i huvudsak på näset mellan Istesjön och Or. Den är säkerligen av mycket gammal datum, även om den inte kan bevisas vara socknens äldsta by, som en del håller före. På hög ålder tyder det egendomliga namnet, som är svårt att förklara. Vid Vedbergsstranden lär ligga en större sten med benämningen Idstenen, och från detta namn och till Iste är ju hoppet inte så stort. Men man får inte alla gånger dra så enkla slutsatser. I längden över "Gärder och hjälper" 1542 skrivs namnet Aeste, 1605 skrivs det Isteedh, 1615 och 1626 åter Este och senare Istij för att 1724 komma fram till den nuvarande formen. — Man kan undra, om det inte helt enkelt betyder den östra byn efter sitt läge i förhållande till Orsjön. (Märk engelskans east, uttal ist=öster).

Iste by omfattar nu ett område av cirka 1898 ha, utgörande drygt 3 proc. av socknens fastlandsareal. Befolkningen, som för 100 år sedan uppgick till 141 personer — 5,83 proc. av socknens — bestod 1947 av 131 eller 2,50 proc. Östra sidan om älven har tidigare varit den folkrikaste, men genom järnvägens förläggning till den västra och därmed följande industri och tätbebyggelse har förhållandet nu blivit det motsatta. — År 1845 bodde sålunda 58,91 proc. av socknens invånare på älvens östra sida mot nu endast 39,38 proc.

Byarna här i Hälsingland var på 1500-talet i skattehänseende sammanförda till s. k. skiöller, vardera bestående av omkring 500 mål. En (eller ett) mål utgjorde den åkerareal som ansågs kräva en spann (1/4 tunna) i utsäde. Större delen av den nuvarande Utomskogen synes då ha hört till Aeste skiöllen. Till Iste by tycks då ha hört 4 hemman, ägda av Olof Simansson, Olof Jonsson, Olof Ersson och Olof Ersson. Uppfinningsrikedomen i namnväg synes inte ha varit över höven stor. — I en jordbok av något senare datum uppges, att ett hemman nr 5 skulle ha tillhört en "her Oluff", som varit prästman. Uppgiften härom lär ha ökat genom tiderna, och först vid slutet av förra seklet avskrevs efter en utredning om församlingens rätt dess krav på ovan nämnda hemman.

I ån mellan Istesjön och Or har funnits ett kronans älfiske, skattlagt år 1552 till 1 lispund och 12 marker ål (13,6 kg.). Till byn hör fortfarande ett sådant men nu beläget i Dalån, som flyter genom Iste skog.

I Öhmans beskrivning av år 1784 uppges, att i Isteån funnits pärmusslor, "men knappast finnes i dem perlor, ej heller gives någon perlefiskare." Kanhända menar han här Dalån, där den s. k. flodpärmusslan ännu finns om än icke ymnigt. En fåbod, Istevallen hör hit. — Från Dalån ned till Orsjön går socknens enda timmerränna.

Hemmansnumren i denna by är sedan länge sex, fast många av dem under tidernas lopp delats på flera ägare. Sannolikt skulle man genom jordböcker och häradsrättsprotokoll kunnat erhålla en mera fullständig förteckning över gårdarnas innehavare i äldre tider, men jag har inte vågat mig på ett så omfattande arbete. Jag har nöjt mig med förhørsböckernas uppgifter, som dock inte går mera än 200 år tillbaka i tiden. Inte heller för jag förteckningarna längre fram än till senaste sekelskiftet, då förhållandena under 1900-talet torde vara för alla bekanta. Den stora släktboken — som ing. Nilsson håller på att utarbeta över

Arbrå-Undersvik och Järvsö torde komma att fylla alla luckor i detta hänseende, men då dess pris nog lägger hinder i vägen för dess spridning till allmänheten, har jag tänkt att min lilla utredning kunde ha sin betydelse.

Iste nr 1 — Västligårds — ägare hette vid mitten av 1700-talet Olof Hansson (1700—86). Hustru: Göllin Olofsdotter (1700—55). Barn: Hans (1728—), flyttade till Norränge. Olof. Se nedan!

Olof Olsson (1728—). Hustru: Karin Olofsdotter (1732—). Barn: Göllin (1756—), gift till Mesan, Olof. Se nedan!; Karin (1767—71), Jonas (1773—74), Karin (1775—), gift med en soldat Spets.

Olof Olsson (1758—). Hustru: Anna Persdotter (1761—) från Fornby 3. Barn: Olof blev först torpare, sedan bonde här. Karin (1794—), Pehr. Se nedan!

Pehr Olsson Westling (1797—). Hustru: Göllin Andersdotter (1801—91) från Bogården 4. Barn: Olof (1820—), blev fosterson åt sin farbror, Karin (1823—), Anna (1825—25), Anna (1827—), Anders Isak (1834—). Familjen flyttade till Norrigården i Änga. Gården överogs av brodern.

Olof Olsson (1791—1881). Hustru: Karin Jonsdotter (1779—), dotter till en soldat Aman. Fosterson Olof. Se ovan!

Mårten Mårtensson (1814—), bondson från Bogården 2. Hustru: Margta Larsdotter (1813—1905). Barn: Ella (1836—), gift till sub. 3, Mårten (1841—), blev bonde på Bogården 2, Margta (1842—). Se nr 4!, Olof (1848—). Se Bogården 2!, Lars (1850—51), Lars. Se nedan!

Lars Mårtensson (1853—89). Hustru: Karin Andersdotter (1857—). Barn: Mårten (1879—), Anders (1881—), Lars (1883—84), Lars (1884—), Olof (1886—1907). Hemmanet numera uppdelat.

Iste nr 1 — Annars-Annars — tycks ha ägts av en oljeslagare Lars Eric Arbom, som jämte familj flyttade till Mo år 1821. Gården köptes då av